

ارزش اثباتی اظهارات کودک در نظام دادرسی

تألیف:

سعیده پیرولی

با دیباچه: دکتر عادل ساریخانی

(ریاست دانشکده حقوق دانشگاه قم)

سرشناسه	: پیرولی، سعیده، ۱۳۶۵-
عنوان و نام‌پدیدآور	: ارزش اثباتی اظهارات کودک در نظام دادرسی / تألیف: سعیده پیرولی؛ با
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۰ ص.
شابک	: 978-600-114-219-2
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا	
موضوع	: کودکان شاهد جرم.
موضوع	: کودکان شاهد جرم -- وضع حقوقی و قوانین
موضوع	: کودکان -- جرایم علیه
موضوع	: ادله و شواهد (حقوق)
شناسه افزوده	: ساریخانی، عادل، مقدمه‌نویس.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲: ۳۴۴-پ/۹/۸۳/۸۵۴۸۳
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۷/۰۶۱۸۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۸۱۰۴۹۴

انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب فقهی، حقوقی و علوم سیاسی

تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین

پائین تر از خیابان لیافی نژاد، کوچه مینا، پلاک ۲۰

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۹۰۵۸۴

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

ارزش اثباتی اظهارات کودک در نظام دادرسی

تألیف: سعیده پیرولی

با دبیاچه: دکتر عادل ساریخانی

چاپ اول: ۱۳۹۲ - شمارگان: ۵۰۰ جلد

حروفچینی: زرنگاران مهرخلاق

قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۲۱۹-۲ ISBN: 978-600-114-219-2

- ۳۵..... معیار محاسبه در بررسی.....
- ۳۶..... ۱-۱-۱-۱-۱. روش محاسبه استاندارد.....
- ۳۷..... ۱-۱-۱-۱-۲. نتایج به دست آمده از طریق محاسبه استاندارد.....
- ۳۷..... ۱-۱-۱-۱-۳. استفاده از یک معیار سخت‌تر.....
- ۳۸..... ۱-۱-۱-۱-۴. نتایج استفاده از معیار محافظه کارانه.....
- ۴۲..... ۲-۱. تلقین‌پذیری کودکان.....
- ۴۳..... ۱-۲-۱. عوامل مؤثر بر تلقین‌پذیری کودکان.....
- ۴۳..... ۱-۱-۲-۱. عوامل شناختی و آماری.....
- ۴۳..... ۱-۱-۲-۱. هوش و خلاقیت.....
- ۴۴..... ۱-۲-۱-۲-۱. فرهنگ و نژاد و قومیت.....
- ۴۶..... ۱-۲-۱-۲-۱. وضعیت اقتصادی و اجتماعی.....
- ۴۷..... ۲-۱-۲-۱. عوامل روانی اجتماعی.....
- ۴۷..... ۱-۲-۱-۲-۱. خویشاوندی.....
- ۴۸..... ۱-۲-۱-۲-۲. خلق و خو.....
- ۵۰..... ۱-۲-۱-۲-۳. عوامل مرتبط با آسیب روانی.....
- ۵۲..... ۲. عوامل مؤثر در بهبود آخذ اظهارات کودکان.....
- ۵۳..... ۱-۲. برقراری ارتباط مناسب.....
- ۵۳..... ۱-۱-۲. به کارگیری لغات مناسب.....
- ۵۵..... ۲-۱-۲. توجه به پیچیدگی‌های زبان‌شناسی.....
- ۵۶..... ۳-۱-۲. توجه به سطح درک و فهم کودکان.....
- ۵۸..... ۲-۲. رابطه‌های محیطی.....
- ۵۸..... ۱-۲-۲. تأثیر محیط بر حافظه کودکان.....
- ۵۹..... ۲-۲-۲. تأثیر محیط بر شهادت کودکان.....
- ۵۹..... ۱-۲-۲-۲. تأثیرات محیط و عوامل شناختی.....
- ۶۱..... ۲-۲-۲-۲. تأثیرات محیط و عوامل هیجانی.....
- ۶۴..... ۳-۲. استفاده از اقدامات حمایتی در دادرسی (تکنولوژی مداربسته).....
- ۶۶..... ۱-۳-۲. فلسفه استفاده از اقدامات حمایتی.....
- ۶۹..... ۱-۱-۳-۲. مطالعات میدانی در استفاده از اقدامات حمایتی.....
- ۷۲..... ۲-۳-۲. تأثیر اقدامات حمایتی در آراء قضات و هیئت منصفه.....
- ۷۲..... ۱-۲-۳-۲. تأثیر اقدامات حمایتی بر توانایی تشخیص.....
- ۷۳..... ۲-۲-۳-۲. تأثیر اقدامات حمایتی بر تعصب و جانبداری.....
- فصل سوم: ارزش قضایی اظهارات کودک**
- ۷۷..... ۱. اعتبار اظهارات کودک در فقه امامیه.....
- ۷۷..... ۱-۱. اقوال فقها پیرامون شهادت کودکان.....
- ۷۸..... ۱-۱-۱. اعتبار شهادت صبی ممیز کمتر از ۱۰ سال در غیر جنایات.....

- ۷۸.....۲-۱-۱. اعتبار شهادت صبی کمتر از ۱۰ سال در جنایات
- ۷۹.....۳-۱-۱. اعتبار شهادت صبی ۱۰ ساله در غیر جنایات
- ۸۰.....۴-۱-۱. اعتبار شهادت صبی ۱۰ ساله در جنایات
- ۸۱.....۲-۱. ادله استنادی مخالفین و موافقین
- ۸۱.....۱-۲-۱. ادله مخالفین و بررسی دلایل
- ۸۱.....۱-۱-۲-۱. تصریح بر کلمه رجل
- ۸۳.....۲-۱-۲-۱. عدم اعتبار قبل از بلوغ
- ۸۴.....۳-۱-۲-۱. دلایل دیگر
- ۸۵.....۲-۲-۱. ادله موافقین و بررسی دلایل
- ۸۵.....۱-۲-۲-۱. جواز شهادت صبیان
- ۸۵.....۱-۱-۲-۲-۱. روایت عمید بن زراره
- ۸۷.....۲-۱-۲-۲-۱. روایت ابویوب خزاز
- ۸۸.....۳-۱-۲-۲-۱. صحیح طلحه بن زید
- ۸۹.....۴-۱-۲-۲-۱. روایت از دعائم الاسلام
- ۸۹.....۲-۲-۲-۱. جواز شهادت صبی در کل
- ۸۹.....۱-۲-۲-۲-۱. صحیح محمد بن حمران
- ۸۹.....۲-۲-۲-۲-۱. روایت جمیل
- ۹۰.....۳-۲-۲-۲-۱. روایت سکونی
- ۹۱.....۴-۲-۲-۲-۱. روایت از علل الشرایع
- ۹۴.....۳-۲-۱-۱. عمومات و اطلاقات
- ۹۸.....۳-۱. شرایط پذیرش اظهارات کودکان
- ۱۰۰.....۲. اعتبار اظهارات کودک در نظام حقوقی ایران
- ۱۰۰.....۱-۲. اعتبار اظهارات کودک در حقوق مدنی
- ۱۰۱.....۲-۲. اعتبار اظهارات کودک در حقوق کیفری
- ۱۰۲.....۳. اعتبار اظهارات کودک در نظام حقوقی کشورهای مختلف
- ۱۰۲.....۱-۳. مصر
- ۱۰۳.....۲-۳. انگلستان
- ۱۰۳.....۳-۳. ژاپن
- ۱۰۳.....۴-۳. فرانسه
- ۱۰۴.....۵-۳. جمهوری آذربایجان
- ۱۰۴.....۶-۳. کانادا
- ۱۰۵.....۷-۳. آلبانی
- ۱۰۵.....۸-۳. نروژ
- ۱۰۵.....۹-۳. آمریکا
- ۱۰۶.....۱-۹-۳. ایالت نبراسکا
- ۱۰۶.....۲-۹-۳. ایالت ویرجینیا

- ۳-۹-۳. ایالت مریلند..... ۱۰۷
- ۳-۹-۴. ایالت مینه سوتا..... ۱۰۷
- ۳-۹-۵. ایالت کالیفرنیا..... ۱۰۷
- ۳-۹-۶. ایالت میسوری..... ۱۰۷
- ۴- دیدگاه نهادهای قضایی مختلف راجع به اظهارات کودکان..... ۱۰۸
- ۴-۱. قضاوت و هیئت منصفه..... ۱۰۸
- ۴-۱-۱. توانایی تشخیص در دقت و صحت اظهارات کودکان..... ۱۱۱
- ۴-۲. دادستان ها و وکلای کیفری..... ۱۱۲
- ۴-۲-۱. مطالعات میدانی مختلف..... ۱۱۳
- نتایج..... ۱۱۸
- فهرست منابع و مآخذ..... ۱۲۱
- ضمیمه ۱: متن کامل ماده ۱ و ۱۶ قانون ادله کانادا..... ۱۲۹
- ضمیمه ۲: شیوه‌نامه‌ای خاص برای بهبود آخذ اظهارات کودکان..... ۱۳۱

دیباچه

هدف غالبی نظام‌های جزایی و دادرسی‌های کیفری و به‌ویژه نظام کیفری اسلام، از یکسو تحقق عدالت کیفری، شناسایی و مجازات متعرضین به حقوق افراد و جامعه و از سوی دیگر رهایی افرادی که گناه در معرض اتهام می‌باشند. بدیهی است یکی از ابزارهای وصول به این هدف بسیار اساسی و مهم، تعیین و شناسایی دقیق روش‌های اثبات جرم در دعاوی کیفری است که از آن به‌عنوان «ادله اثبات دعوا» یاد می‌شود. بدین لحاظ در دوره‌ها و نظام‌های مختلف حقوقی گونه‌های متفاوت ادله وجود داشته است. دوره دلایل آزاد، دلایل قانونی، دلایل معنوی و دلایل علمی از مهمترین دوره‌های تاریخی است که در طول سالیان متوالی از طرق اثبات جرایم در دادگاه‌ها بوده است. هر یک از این دوره‌ها دارای نواقص و معایب فراوانی بوده که بعد از گذشت سال‌ها و از بین رفتن جان انسان‌های بی‌گناه بسیار، به انزوا رفته و سیستمی دیگر جایگزین آن شده است.

لکن در حقوق اسلام که منشأ حاکمیت علی‌الاطلاق خداوند حکیم و علیم است هم برای کشف و دستیابی به احکام الهی ادله متقن و علمی وضع شده و هم برای کشف حقایق و موضوعات خارجی در مصادیق و افعال مجرمانه و اثبات آنها، ادله‌ای محکم از نظر استناد و انتساب مقرر شده است. نمونه‌های این روش عالمانه و حکیمانه در نظام جزایی اسلام را می‌توان در بینه و اقرار با شرایط ویژه و دقت بالا در فقه اسلام، مشاهده کرد. یکی از این اموری که در فقه غنی اسلام و به خصوص در فقه امامیه در کنار ادله‌ی اثبات دیگر مورد توجه قرار گرفته است، اظهارات و شهادت اطفال، به خصوص اطفال ممیز، در برخی از رخدادهای جزایی است که در این خصوص آراء گوناگونی از سوی فقهای امامیه ابراز شده است و اکثریت قریب به اتفاق آنان (به‌رغم اختلاف نظر در مورد شرایط و فروعات) شهادت کودکان ممیز بالای ۱۰ سال در باب جنایات را فی‌الجمله معتبر دانسته‌اند. لکن این امر در قوانین جزایی ایران مغفول واقع

شده است که در پی این اهمال قانونگذار در مورد ارزش بخشیدن به اظهارات کودکان غیربالغ، حقوقدانان نیز بدین مسأله توجهی نکرده و از ارائه نظر در این مورد خودداری نموده‌اند؛ که با توجه به این امر و با توجه به جمعیت کنونی اطفال ممیز در کشور ما و رشد عقلی و ذهنی این دسته از کودکان، این مورد می‌تواند موضوع پژوهشی همه‌جانبه قرار گیرد.

سرکار خانم سعیده پیرولی دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی این امر را وجه همت خویش قرار داده‌اند و زمانی که این موضوع به ایشان پیشنهاد شد شاید کمتر کسی باور می‌کرد که این تلاش روزی به‌عنوان اثر علمی به جامعه علمی کشور عرضه شود.

لکن خانم پیرولی با ایمان به یاری خداوند بزرگ و با دقت و تلاش فراوان، این امر نهان در کتاب‌های علمی مختلف را به میدان علمی کشور نمایاند و برای این حقیر بسیار مایه‌ی خرسندی است که این تلاش عالمانه در آستانه‌ی انتشار قرار گرفته است. بدین جهت فرصت را غنیمت شمرده و ضمن ستایش مجدد خداوند بزرگ، تلاش نگارنده محترم را پاس داشته و مطالعه این اثر را به همه شیفتگان علم به‌ویژه دانشجویان گرامی حقوق، علی‌الخصوص دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری حقوق توصیه می‌نمایم.

دکتر عادل ساریخانی
دانشکده حقوق دانشگاه قم

پیشگفتار

نوشتاری که در پیش رو دارید، تلاشی است در جهت بررسی ارزش و اعتبار اظهارات کودکان در نظام حقوقی که با بررسی علمی موضوع با استناد به مطالعات روانشناختی و تحقیقات میدانی مختلف به رشته تحریر در آمده است. از آنجا که تا به حال در این رابطه پژوهش جامعی انجام نشده و با توجه به اهمیت موضوع و نیز جلوگیری از تضییع حقوق کودکان که با توجه به توانایی‌های ذهنی و هوشی آنان و با توجه به اینکه این جمعیت (چه از جهت بزرگوار و چه از جهت بزه‌دیده) می‌توانند در آینده برای نظام کیفری ایران از لحاظ حقوقی و جرم‌شناختی و نیز برای نظام اجتماعی از لحاظ روحی و روانی دارای اهمیت باشند، بررسی مسئله اظهارات و مشاهدات آنان نگاه ویژه‌ای را می‌طلبد. اما با توجه به اینکه دانش و افق دید حقوقدانان نباید محدود به مرزها و نظریات و اصول مندرج در حقوق ملی خود باشد، بررسی و امعان نظر به حقوق دیگر نظام‌ها از طریق مطالعات تطبیقی لازم به نظر رسیده و به همین لحاظ در پژوهش حاضر نیز با نگاهی به سیستم دادرسی اسلامی و برخی نظام‌های حقوقی دیگر کشورها به بررسی راهکارهای علمی و عملی برای اطمینان به اظهارات آنان و پیشنهاداتی برای نظام قضایی پرداخته شده است.

امید است که مطالب ارائه شده در این کتاب که به لحاظ جدید بودن موضوع، به یقین خالی از کاستی نمی‌باشد، مورد توجه اساتید و دانش‌پژوهان محترم واقع شده و سرآغازی برای پژوهش‌های بیشتر و تخصصی‌تر در این زمینه شود. باشد که عیوب و نقایص احتمالی با تذکر خوانندگان محترم رفع شود.

در پایان نیز لازم می‌دانم سپاس و امتنان خالصانه خود را از محضر استاد گرانقدر آقای دکتر عادل ساریخانی که اندیشه اصلی اثر از ایشان بوده و در نگارش پژوهش حاضر مرهون ارشادات بی‌شائبه ایشان بوده‌ام، ابراز کرده و همچنین مراتب سپاس خود را از استاد محترم جناب آقای دکتر محمدخلیل صالحی که زحمات بسیاری را متحمل شدند، تقدیم دارم.

مقدمه

شهادت به عریان یکی از ادله اثبات، در کلیه نظام‌های جزایی مورد قبول قرار گرفته و دارای اثر و اعتبار حقوقی می‌باشد. ولی از آنجایی که اظهارات کودکان و به تبع آن شهادت آنان در نظام‌های کیفری مورد تشکیک قرار گرفته و به سبب عدم علم به توانایی‌ها و قدرت حافظه‌ی آنان دارای اعتبار چندانی نمی‌باشد، حضور کودکان در جلسات دادگاه به عنوان شاهد، اغلب با سؤال‌ها و تردیدهایی در رابطه با صلاحیت و اعتبار آنان همراه است. به همین لحاظ بررسی حافظه کودکان در مورد جزئیات یک اتفاق و توانایی تشریح آنان از واقعه، سال‌هاست که مورد تحقیق و معاینات فیزیکی محققان قرار گرفته است. بسیاری از افراد معتقدند که شاهدان بزرگ‌سال قابل اعتمادتر از شاهدان کودک هستند. چرا که کودکان با حافظه‌ی ضعیف و مقاومت کم در برابر تلقینات، قادر به درک و ضبط مناسب وقایع نمی‌باشند. ولی با توجه به افزایش مطالعاتی که در این حوزه انجام گرفته، می‌توان گفت، این نظرات، بیشتر به یک جانب‌داری علیه کودک، شبیه بوده که ناشی از تصور غلط افراد جامعه، نسبت به کودکان و توانایی‌هایشان است که در طول قرون متمادی شکل گرفته است؛ این تصور غلط در سیستم‌های حقوقی نیز ایجاد مشکل کرده است، چرا که برای حقوق نیز این وضع دشوار است که چگونه تصور خود را از کودکان، که همیشه به عنوان موجوداتی آسیب‌پذیر، تکامل نیافته، وابسته و نیازمند به حمایت مطرح بوده‌اند، تغییر داده و بر اساس اظهارات آنان آزادی، حیثیت یا مال یک فرد را محدود، و اساس حکم به محکومیت یک متهم را، اظهارات یک کودک قرار دهد. بر همین اساس به‌رغم اینکه راجع به مسائل مختلف کودکان در حقوق کیفری ایران مباحث زیادی مطرح شده، و تألیفات بسیاری پیرامون حقوق آنان وجود دارد، اما راجع به قدرت اثباتی ادله مطروحه از سوی آنان و ارزش اظهاراتشان، در قانون و در نوشته‌های حقوقدانان، اثر چندانی دیده نمی‌شود و به عبارتی با کمبود شدید منابع در این زمینه مواجهیم، به‌طوری که

فاقد ذکر سند خاصی برای معرفی در این زمینه می‌باشیم. تنها موردی که در این زمینه می‌توان بدان اشاره کرد، نشست علمی - کاربردی "کودکان بزه‌دیده و شاهد جرم" بود که در تاریخ ۸/۸/۸۸ با همکاری کارگروه حقوق کودک، در مرکز همایش‌های کرسی حقوق بشر ایران برگزار شد؛ که در این نشست نیز بیشتر به جنبه بزه‌دیدگی کودکان قربانی پرداخته شد. این در حالی است که با افزایش ارتکاب جرایم علیه کودکان، عدم اعتبار اظهارات آنان به‌عنوان دلیل (پیرامون جرمی که خودشان یا دیگران، بزه‌دیده آن واقع شده‌اند) می‌تواند اجحافی بزرگ در حق آنان و دیگرانی که جز کودک شاهد دیگری نداشته‌اند، پدید آورد. اما به‌رغم این عدم توجه در حقوق ایران، در فقه اسلامی و حقوق کشورهای خارجی به این مسأله توجه شده و در مورد شرایط و اثرات پذیرش و شیوه‌های اخذ اظهارات آنان مطالعات فراوانی صورت گرفته است که با انجام این پژوهش سعی شده که با بحث و بررسی پیرامون فرضیات و شرایط مختلف و جمع‌آوری فتاوی فقهای عظام در این مسأله و با نگاهی به سیستم‌های دیگر حقوقی، به ارائه نظر پیشنهادی در این رابطه برای قانونگذار پرداخت و ذهن خوانندگان محترم را برای پیشبرد بهتر و ارائه نظرات تخصصی‌تر آماده ساخت.

نظر بر همین موارد، مطالب این کتاب طی سه فصل به شرح ذیل ارائه شده است: در فصل اول این کتاب که به کلیات موضوع مربوط است، مطالبی در رابطه با مفاهیم، پیشینه، تاریخچه تحولات قانونی و تحقیقی موضوع، و مبانی پذیرش اظهارات کودک مطرح شده است.

در فصل دوم که اختصاص به بررسی اعتبار علمی اظهارات کودکان دارد، مباحث علمی و روانشناسی، و تحقیقات مختلف پیرامون موضوع توانایی‌های قضات و هیئت منصفه (نظر به پذیرش این نهاد در سیستم حقوقی کشورهای دیگر) در تمیز اظهارات دقیق از غیردقیق کودکان، مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل سوم نیز، اعتبار اظهارات کودک در فقه امامیه، نظام حقوقی ایران و نظام حقوقی کشورهای دیگر مورد مطالعه و ارزیابی قرار گرفته و در نهایت، به دیدگاه نهادهای قضایی همچون وکلا و دادستانان راجع به شهادت کودکان پرداخته شده است.